

TRÁCH NHIỆM XÃ HỘI CỦA BÁO CHÍ VIỆT NAM HIỆN NAY

NGUYỄN LINH KHIẾU(*)

Trong một thế giới luôn có sự lệ thuộc lẫn nhau hiện nay, trách nhiệm xã hội là một vấn đề đang đặt ra với mỗi cá nhân, tổ chức. Báo chí cách mạng Việt Nam là một bộ phận của công tác văn hóa - tư tưởng của Đảng. Thực hiện tốt những chức năng, nhiệm vụ đã được xác định của mình chính là phương thức để báo chí thực hiện trách nhiệm xã hội. Trên cơ sở làm rõ một số chức năng, nhiệm vụ cơ bản của báo chí Việt Nam, tác giả đã phân tích và luận giải trách nhiệm xã hội của báo chí trên một số lĩnh vực nhạy cảm và bức xúc hiện nay.

Báo chí cách mạng Việt Nam là một bộ phận quan trọng trong công tác tuyên truyền của Đảng. Các nhà báo được xem là chiến sỹ xung kích trên mặt trận văn hóa - tư tưởng. Báo chí là công cụ sắc bén tuyên truyền đường lối, chủ trương của Đảng và chính sách, pháp luật của Nhà nước; đồng thời, là cầu nối, kịp thời phản ánh những tâm tư, nguyện vọng, những nhu cầu cấp thiết của nhân dân.

Nghị quyết Hội nghị Trung ương 5 (khóa X) *Về công tác tư tưởng, lý luận và báo chí trước yêu cầu mới* đã chỉ rõ: “Báo chí phải nắm vững và tuyên truyền sâu rộng, kịp thời, có hiệu quả đường lối, chủ trương của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước, bám sát nhiệm vụ công tác tư tưởng, tích cực tuyên truyền, cổ vũ thành tựu của công cuộc đổi mới. Coi trọng đúng mức việc phát hiện, biểu dương các nhân tố mới, điển hình tiên tiến; tích cực đấu tranh, góp phần ngăn chặn và từng bước đẩy lùi tham nhũng, lãng phí, quan liêu, các tiêu cực và tệ nạn xã hội; phản bác có hiệu quả những thông tin, quan điểm

sai trái, phản động, thù địch, bảo vệ vững chắc trận địa tư tưởng của Đảng; tiếp tục phát huy tiềm lực và ưu điểm, khắc phục những yếu kém, khuyết điểm, nâng cao chất lượng tư tưởng, tính hấp dẫn, mở rộng đối tượng độc giả, vươn lên hiện đại về mô hình tổ chức hoạt động, về cơ sở vật chất, kỹ thuật và công nghệ.

Báo chí phải đóng vai trò quan trọng trong việc bảo vệ chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh, quan điểm đường lối của Đảng, làm cho hệ tư tưởng của Đảng, của giai cấp công nhân, lý tưởng xã hội chủ nghĩa, những giá trị tốt đẹp trong truyền thống văn hóa dân tộc, những tinh hoa văn hóa thế giới chiếm vị trí chủ đạo trong đời sống tinh thần của xã hội”(1).

Báo chí là một hoạt động đặc biệt mang đặc tính chính trị - xã hội. Mỗi tác phẩm báo chí được công bố, phát hành rộng rãi

(*) Tiến sĩ, Trưởng ban Ban Chính trị - Triết học. Tạp chí Cộng sản.

(1) Đảng Cộng sản Việt Nam. *Văn kiện Hội nghị Trung ương 5 (khóa X)*. Nxb Chính trị Quốc gia. Hà Nội, 2007, tr.115.

đều trực tiếp hay gián tiếp tác động đến nhận thức, tâm tư, tình cảm và tư tưởng của quần chúng và hành vi của cộng đồng. Vì lẽ đó, người làm báo phải hoàn thành tốt trách nhiệm xã hội và nghĩa vụ công dân của mình. Chỉ khi mỗi nhà báo nhận thức được đầy đủ vai trò và trách nhiệm xã hội quan trọng của mình thì báo chí cách mạng Việt Nam mới thực hiện tốt trách nhiệm xã hội của báo chí trong giai đoạn cách mạng hiện nay. Dĩ nhiên, để thực hiện được trách nhiệm xã hội của báo chí, đội ngũ những người làm báo cần thấu hiểu và thấm nhuần chức năng, nhiệm vụ đặc thù của báo chí.

Cũng như mọi nền báo chí trên thế giới, báo chí Việt Nam cũng có nhiều chức năng và nhiệm vụ. Tuy nhiên, do đặc trưng văn hóa và là một bộ phận trong công tác văn hóa - tư tưởng của Đảng nên báo chí cách mạng Việt Nam cũng có những đặc trưng riêng. Có thể nêu một số đặc trưng của báo chí Việt Nam như sau:

Chức năng thông tin: Đây là chức năng cơ bản mang tính tiên quyết của báo chí. Nói đến báo chí là nói đến thông tin và một sự kiện, hiện tượng nào đó. Báo chí tồn tại và phát triển chẳng qua là để đáp ứng nhu cầu thông tin ngày càng cao của con người và xã hội. Xã hội ngày càng phát triển thì nhu cầu thông tin của quần chúng càng đòi hỏi cao, đa dạng và phong phú hơn; vì thế, nó càng thúc đẩy báo chí phát triển cả về số lượng và chất lượng. Mặt khác, thông tin báo chí còn là chất liệu và động lực của sự phát triển kinh tế - xã hội. Chính thông tin là nhân tố trực tiếp tác động đến dư luận xã hội.

Chức năng định hướng, giáo dục chính trị, tư tưởng: Định hướng, giáo dục chính

trị, tư tưởng thực chất là tuyên truyền và bảo vệ hệ tư tưởng của giai cấp công nhân. Báo chí nước ta là công cụ truyền thông của Đảng; vì vậy, trước hết, cần tuyên truyền, phổ biến chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh, đường lối, chủ trương của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước đến mọi tầng lớp nhân dân để tạo nên những phong trào, những hành động cách mạng mạnh mẽ thực hiện các nhiệm vụ cơ bản của từng thời kỳ cách mạng. Đồng thời, báo chí cũng là diễn đàn của nhân dân, phản ánh một cách trung thực tâm tư, nguyện vọng, mong muốn của nhân dân đối với Đảng và Nhà nước. Chức năng định hướng của báo chí chính là không ngừng nâng cao nhận thức chính trị, tinh tự giác của quần chúng nhân dân; nó là phương tiện góp phần tạo nên nhận thức xã hội, định hướng tư tưởng và tạo lập dư luận xã hội theo đúng định hướng tuyên truyền của Đảng.

Chức năng văn hóa, giáo dục: Báo chí là bộ phận cấu thành của văn hóa, vì thế, nó trực tiếp góp phần phát triển, bảo tồn và giao lưu văn hóa. Trước hết, báo chí tham gia bồi đắp, hướng dẫn, nâng cao trình độ văn hóa của nhân dân; góp phần định hướng, điều chỉnh và cổ vũ xây dựng môi trường văn hóa mới. Giao tiếp qua báo chí có vai trò đặc biệt quan trọng trong việc khẳng định, phổ biến, giữ gìn và lưu truyền các giá trị văn hóa dân tộc. Chức năng giáo dục của báo chí trong xã hội hiện đại rất phong phú và đa dạng. Đó là giáo dục tư tưởng chính trị, trách nhiệm công dân, giáo dục pháp luật, trao đổi kỹ năng sống, kinh nghiệm làm ăn,... cho cá nhân và cộng đồng; phổ biến kiến thức, các thành tựu khoa học mới, hướng dẫn áp

dụng, chuyển giao công nghệ, tham gia cổ vũ, tổ chức thực hiện...

Chức năng giám sát, phản biện xã hội: Đây là một chức năng quan trọng của báo chí nhưng thời gian qua ít được đề cập tới ở nước ta; hơn nữa, báo chí của ta cũng chưa thực hiện tốt chức năng này. Trong xã hội hiện đại, thông tin có vai trò đặc biệt quan trọng, chính thông qua sử dụng và giám sát thông tin nên báo chí thể hiện được chức năng giám sát và phản biện xã hội của mình. Chức năng này thể hiện quyền lực của báo chí trong đời sống xã hội. Giám sát xã hội của báo chí thực chất là thông qua tai mắt của nhân dân, giám sát bằng dư luận xã hội. Qua giám sát, theo dõi một cách khách quan và có định hướng mà báo chí thực hiện vai trò phản biện xã hội của mình; góp phần điều chỉnh các chương trình, chính sách cho phù hợp với thực tế và vạch rõ những hiện tượng sai phạm, tiêu cực trong đời sống xã hội. Phản biện xã hội theo nghĩa tích cực và xây dựng là bản chất của báo chí cách mạng.

Chức năng giải trí: Trong xã hội hiện đại, cuộc sống của con người bị xé vụn bởi công việc và áp lực. Hơn thế, không gian sống trong lành, thân thiện với tự nhiên ngày càng thu hẹp. Môi trường sống ngày càng bị ô nhiễm. Các khu thư giãn, vui chơi giải trí ngày càng khan hiếm và quá tải. Con người, nhất là ở các đô thị, luôn trong trạng thái căng thẳng, bức bối. Chính vì thế, báo chí không thể không góp phần thỏa mãn nhu cầu giải trí, tiêu khiển của con người. Đây là lý do giải thích vì sao chức năng giải trí của báo chí trong xã hội hiện đại ngày càng được quan tâm và đề cao. Giải trí không thuần túy là một chức

năng của báo chí, mà còn là đòi hỏi của xã hội đối với báo chí và báo chí muốn tồn tại và phát triển tốt cần phải đáp ứng những đòi hỏi chính đáng của xã hội.

Chức năng quảng cáo - dịch vụ: Là nguồn cung cấp thông tin cho đời sống xã hội nên quảng cáo - dịch vụ báo chí trong điều kiện kinh tế thị trường và toàn cầu hóa đã trở thành một hoạt động tất yếu. Sự quảng bá thương hiệu, thu hút sự chú ý, giới thiệu sản phẩm, hướng dẫn tiêu dùng, định hướng thị hiếu, chỉ dẫn... đang là nhu cầu không chỉ của giới kinh doanh, dịch vụ, giải trí, mà còn là đòi hỏi thiết yếu của đời sống xã hội. Quảng cáo - dịch vụ là nhu cầu bản thân xã hội hiện đại. Vì thế, đây là một chức năng cơ bản của báo chí, mặc dù lĩnh vực này ở nước ta trong thời gian qua chưa thực sự phát triển và chưa mang tính chuyên nghiệp.

Cùng với những chức năng cơ bản trên, báo chí cách mạng Việt Nam có những nhiệm vụ và quyền hạn được Luật Báo chí (sửa đổi năm 1999) nêu rõ: Thông tin trung thực về tình hình trong nước và quốc tế phù hợp với lợi ích của đất nước và nhân dân; tuyên truyền phổ biến, góp phần xây dựng và bảo vệ đường lối, chủ trương của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước, thành tựu của công cuộc đổi mới; tích cực góp phần nâng cao dân trí, ổn định chính trị, bảo vệ và phát huy những giá trị văn hóa truyền thống của dân tộc, tăng cường khối đại đoàn kết toàn dân tộc, xây dựng chủ nghĩa xã hội, xây dựng và bảo vệ Tổ quốc trong tình hình mới; góp phần phản ánh và hướng dẫn dư luận xã hội, là diễn đàn thực hiện quyền tự do ngôn luận của

nhân dân; phát hiện nhân tố mới, nêu các gương điển hình tiên tiến; kiên quyết đấu tranh phòng, chống các hành vi vi phạm pháp luật, tiêu cực, tham nhũng, cửa quyền; mở rộng sự hiểu biết lẫn nhau giữa các nước và các dân tộc, tham gia vào sự nghiệp của nhân dân thế giới vì hòa bình, độc lập dân tộc, dân chủ và tiến bộ xã hội.

Thực hiện xuất sắc những chức năng và nhiệm vụ nêu trên, thời gian qua báo chí cách mạng Việt Nam đã góp phần không nhỏ vào những thành tựu to lớn của công cuộc đổi mới đất nước. Thực hiện tốt những chức năng và nhiệm vụ này cũng chính là sự thể hiện trách nhiệm xã hội của báo chí trong đời sống hiện nay. Tuy nhiên, trong điều kiện một xã hội đang trong thời kỳ giao lưu, hội nhập và chuyển đổi như nước ta hiện nay, cần lưu ý tới *trách nhiệm xã hội* của báo chí trên một số lĩnh vực sau:

Trách nhiệm xã hội trong cung cấp thông tin: Thông tin tác động trực tiếp đến đời sống xã hội, nó ảnh hưởng trực tiếp tới tâm tư, nguyện vọng, tình cảm của con người; do đó, làm thay đổi nhận thức, quan niệm, thái độ và hành vi của con người. Nó tạo ra dư luận và áp lực xã hội đối với một hiện tượng, sự kiện cụ thể. Vì vậy, thông tin báo chí phải trung thực, khách quan và có tính định hướng xây dựng cao. Nếu thông tin bị bóp méo, cắt xén, xuyên tạc sẽ đưa đến những hậu quả xã hội khôn lường, sẽ làm tổn hại đến uy tín cá nhân, cơ quan, đoàn thể, làm phá sản các doanh nghiệp và khiến hàng ngàn lao động mất việc làm... Bên cạnh đó, có những thông tin dù là đúng nhưng sẽ gây sốc, tạo tâm lý hoang mang, hoảng sợ, ghê tởm, mất lòng tin vào con người, vào đời sống; vì thế, khi đưa tin

cũng cần có liều lượng hợp lý và cách tiếp cận cụ thể. Thông tin báo chí, xét đến cùng, là hướng tới giúp xã hội, con người ngày càng phát triển tốt đẹp hơn, cao đẹp hơn. Vì vậy, những thông tin dẫn đến những hậu quả trái với điều này đều là phản tuyên truyền, độc hại, chống lại con người.

Trách nhiệm nâng cao dân trí và sự hiểu biết của nhân dân: Nâng cao dân trí là trách nhiệm xã hội to lớn của báo chí nước ta. Trong điều kiện dân trí, trình độ văn hóa thấp, đời sống vật chất và tinh thần của người dân còn gặp nhiều khó khăn, giáo dục còn nhiều bất cập, hơn mọi loại hình truyền thông khác, báo chí phải đóng vai trò quan trọng trong công tác nâng cao dân trí và sự hiểu biết của mọi tầng lớp nhân dân. Qua báo chí, người dân ngay tại nhà mình, địa phương mình có thể tiếp cận được các nguồn thông tin, tri thức quý báu cho đời sống và cho sản xuất, kinh doanh. Nâng cao dân trí và sự hiểu biết của nhân dân thực chất là xây dựng nền tảng tinh thần cho sự phát triển của con người và xã hội trong bối cảnh toàn cầu hóa.

Trách nhiệm củng cố và bảo vệ sự ổn định xã hội: Một xã hội bất ổn thì không thể phát triển được. Vì vậy, trong khi tác nghiệp, thực hiện chức năng, nhiệm vụ của mình, báo chí cần thực hiện đúng định hướng, tích cực tuyên truyền phổ biến đường lối của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước; tích cực tuyên truyền những thành tựu to lớn của công cuộc đổi mới; có chính kiến mạnh mẽ bảo vệ sự nghiệp đổi mới, bảo vệ Đảng, bảo vệ chế độ và bảo vệ Tổ quốc xã hội chủ nghĩa.

Kiên quyết đấu tranh chống những thế lực cơ hội chính trị, phản động lợi dụng các

vấn đề tôn giáo, dân tộc, nhân quyền xuyên tạc sự thật, kích động, gây hận thù, chia rẽ dân tộc, tôn giáo tạo bất ổn, bạo lực lật đổ và thực hiện “điên biến hòa bình”. Đây thực sự là những nhân tố tiêu cực, làm mất ổn định xã hội, phá hoại đời sống bình yên của nhân dân, phá hoại sự nghiệp đổi mới đang phát triển mạnh mẽ của đất nước. Báo chí cách mạng cần tích cực góp phần xây dựng và củng cố lòng tin của nhân dân vào Đảng, vào sự nghiệp đổi mới và chế độ xã hội chủ nghĩa.

Trách nhiệm đấu tranh bảo vệ sự toàn vẹn lãnh thổ: Nước ta có vị trí địa - chính trị quan trọng trên thế giới nên nhiều thế lực phản động quốc tế luôn nhòm ngó xâm lược; ngoài ra, ta còn có đường biên giới biển và đất liền với nhiều quốc gia và đang còn tồn tại những vấn đề tranh chấp. Vì lẽ đó, tích cực tham gia một cách có hiệu quả vào tuyên truyền, phổ biến, giải quyết vấn đề biên giới, phát triển quan hệ láng giềng thân thiện, tốt đẹp, hữu nghị là một trách nhiệm xã hội cao cả của báo chí Việt Nam. Góp phần tích cực đấu tranh giải phóng dân tộc, bảo vệ chủ quyền quốc gia, toàn vẹn lãnh thổ là một truyền thống quý báu của báo chí Việt Nam. Điều này càng đặc biệt quan trọng khi nước ta đang tích cực hội nhập mạnh mẽ vào xu thế phát triển chung của thế giới, đang tập trung phát triển kinh tế - xã hội từng bước nâng cao đời sống vật chất và tinh thần của nhân dân.

Trách nhiệm cổ vũ các nhân tố mới: Trong xã hội đang chuyển đổi và mở rộng giao lưu quốc tế hiện nay, khi các hệ thống giá trị xã hội cũ đang từng bước được thay thế bằng hệ thống giá trị xã hội mới phù hợp hơn thì báo chí, với chức năng, nhiệm

vụ và lợi thế đặc thù của mình, có trách nhiệm phải nhạy bén, sáng suốt, kịp thời phát hiện, ủng hộ, cổ vũ những nhân tố mới, những giá trị nhân văn mới. Báo chí phải tích cực tham gia xây dựng và giám sát việc giữ gìn, bảo lưu, kế thừa và phát huy các giá trị truyền thống của dân tộc; đồng thời, tích cực tham gia lựa chọn, ủng hộ, hướng dẫn khai thác những tinh hoa, những giá trị mới của nhân loại. Phát hiện và cổ vũ những nhân tố tích cực, nhân tố mới cũng có nghĩa là báo chí tham gia trực tiếp vào công cuộc xây dựng xã hội mới ngày càng tốt đẹp.

Trách nhiệm chống các hiện tượng tiêu cực: Sự thoái hóa, biến chất, tham nhũng, tội phạm và tệ nạn xã hội đang là những vấn nạn quốc gia. Đấu tranh phòng, chống các hiện tượng tiêu cực đang hàng ngày hàng giờ hủy hoại cuộc sống bình yên và tốt đẹp của nhân dân là trách nhiệm xã hội cao cả của báo chí. Phát hiện, kiên quyết đấu tranh, tạo áp lực từ dư luận xã hội đối với những biểu hiện thoái hóa, biến chất của một số cán bộ, đảng viên cơ hội, tham nhũng đang trở thành trách nhiệm của báo giới. Thời gian qua, báo chí đã có công lớn phanh phui trước công luận nhiều vụ tham nhũng giúp cơ quan chức năng xử lý kịp thời. Báo chí cũng kiên quyết đấu tranh tố cáo, phê phán, lên án những tệ nạn xã hội gay gắt, như tội phạm, mại dâm, ma túy... góp phần làm lạnh mạnh hoá đời sống xã hội.

Trách nhiệm xây dựng khối đại đoàn kết toàn dân tộc: Xây dựng khối đại đoàn kết toàn dân tộc là một chiến lược lớn trong quá trình xây dựng và bảo vệ Tổ quốc của Đảng ta. Tuyên truyền, cổ vũ và tích cực tham gia xây dựng khối đại đoàn kết toàn

dân tộc là trách nhiệm xã hội của báo chí, nhất là trong điều kiện giao thông giữa các vùng, miền còn nhiều khó khăn, khi đời sống vật chất - văn hóa, tinh thần của cộng đồng các dân tộc anh em còn nhiều chênh lệch và khác biệt, khi những thế lực phản động thù địch ngày càng điên cuồng, ráo riết kích động bạo loạn, phân hóa, chia rẽ hận thù dân tộc, tôn giáo nhằm thực hiện âm mưu "diễn biến hòa bình"... Tham gia vào việc tuyên truyền, cổ vũ xây dựng khối đại đoàn kết toàn dân tộc, báo chí đã và đang góp phần xây dựng sự ổn định xã hội, bảo vệ những giá trị truyền thống của đồng bào các dân tộc anh em hướng tới mục tiêu dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh.

Trách nhiệm bảo vệ môi trường, phát triển bền vững: Trong điều kiện đẩy mạnh công nghiệp hoá, hiện đại hoá và đô thị hóa hiện nay, ở nước ta nhiều vấn đề xã hội đã nảy sinh. Phát triển kinh tế cũng có nghĩa là tập trung phát triển công nghiệp, thế nhưng cùng với công nghiệp là vấn đề tập trung lao động, tập trung các dịch vụ đời sống, nước thải công nghiệp, bụi công nghiệp... xuất hiện một cách khó kiểm soát. Thời gian qua, vấn đề ô nhiễm môi trường trở thành một đề tài nóng bỏng của báo giới và nó tạo nên dư luận bức xúc trong đời sống xã hội.

Cùng với đó là nạn tàn phá rừng đầu nguồn, rừng phòng hộ; ô nhiễm nguồn nước; ô nhiễm bụi khói tại các đô thị; vấn đề các loại thực phẩm tồn đọng nhiều dư lượng thuốc bảo vệ thực vật, hóa chất bảo quản thực phẩm. Ngoài ra, một loạt vấn đề xã hội bức xúc khác, như môi trường và điều kiện sinh sống của công nhân tại các

khu công nghiệp, khu chế xuất; tình trạng mất đất và không có việc làm của một bộ phận dân cư nơi đô thị hóa, sự phát triển tràn lan của các tệ nạn xã hội và tội phạm gây bất ổn cho đời sống... Hơn nữa, sự biến đổi khí hậu, trái đất nóng lên, nước biển dâng, triều cường đang là những mối đe dọa trực tiếp đối với đời sống của hàng triệu người dân trong thời gian qua.

Trách nhiệm của báo chí đối với vấn đề bảo vệ môi trường và phát triển bền vững là hết sức nặng nề. Về phương diện này, báo chí không thể chỉ dừng lại ở những cảnh báo, khuyến cáo, báo động chung chung, mà phải thực sự tạo ra dư luận xã hội, gây áp lực, đấu tranh kiên quyết đối với những quan niệm, chủ trương và hành vi vụ lợi trước mắt bất chấp những nguy cơ đang đe dọa sự tồn vong của cộng đồng và nhân loại.

Để thực hiện tốt những trách nhiệm xã hội nặng nề của báo chí nêu trên, trước hết, Đảng và Nhà nước cần không ngừng chăm lo, tạo điều kiện hơn nữa để các nhà báo có đủ điều kiện thuận lợi hoàn thành tốt chức năng, nhiệm vụ của mình; Hội Nhà báo Việt Nam cần kiện toàn về tổ chức, bộ máy, quy hoạch phát triển báo chí phù hợp và ngày càng phong phú, đa dạng và linh hoạt để đáp ứng kịp thời nhu cầu phát triển của xã hội. Bản thân những người làm báo phải không ngừng rèn luyện chuyên môn, nghiệp vụ, trau dồi phẩm chất đạo đức, xây dựng và rèn luyện bản lĩnh của người cầm bút để thực sự trở thành một chiến sỹ tiên phong trên mặt trận văn hóa - tư tưởng của Đảng, xứng đáng với sự tin yêu, trông cậy và kỳ vọng của nhân dân. □